

Matuszak, Tomasz

Użycie wojsk balonowych w wojnie polsko-sowieckiej 1919-1920. Działania 1 Pułku Aeronautycznego na południowym Podlasiu (w tym w Siedlcach)

Szkice Podlaskie 8, 41-52

2000

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych oraz w kolekcji mazowieckich czasopism regionalnych mazowsze.hist.pl.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

TOMASZ MATUSZAK
Akademia Świętokrzyska
filia w Piotrkowie Trybunalskim

UŻYCIE WOJSK BALONOWYCH W WOJNIE POLSKO - SOWIECKIEJ 1919 - 1920. DZIAŁANIA 1 PUŁKU AERONAUTYCZNEGO NA POŁUDNIOWYM PODLASIU (W TYM W SIEDLCACH)

W przededniu odzyskania niepodległości przez Polskę przystąpiono do formowania regularnych oddziałów Wojska Polskiego będącego gwarantem suwerenności i niepodległości. Pierwszym tego widocznym znakiem było powołanie do życia nadrzędnego organu dla tworzonych od podstaw jednostek wojskowych. Był to utworzony na mocy dekretu Rady Regencyjnej z dnia 25 października 1918 roku urząd szefa Sztabu Generalnego Wojsk Polskich¹. Pierwszym szefem Sztabu Generalnego został mianowany gen. por. Tadeusz Jordan Rozwadowski.

Już 20 grudnia 1918 roku rozkazem Sztabu Generalnego WP nr 66 utworzono pierwsze organa kierownicze przyszłych Wojsk Lotniczych². Rozkaz ten był pierwszym, który regulował sprawy związane z organizacją polskiego lotnictwa wojskowego. Utworzono Dowództwo Wojsk Lotniczych podległe pod Sztab Generalny WP oraz Sekcję Żeglugi Napowietrznej podległą Ministerstwu Spraw Wojskowych. Dowódcą Wojsk Lotniczych mianowano ppłk. pil. Hipolita Łossowskiego, któremu podporządkowane zostały formacje lotnicze. Szefem Sekcji Żeglugi Napowietrznej MSWojsk. mianowano ppłk. pil. bal. Aleksandra Wańkowicza. Podporządkowane mu zostały sprawy organizacyjne, mobilizacyjne i szkoleniowe³.

Równocześnie z formowaniem pierwszych eskadr lotniczych przystąpiono również do tworzenia oddziałów wojsk balonowych. Pozyskany po zajęciu lotniska na Ławicy i w hali sterowcowej na Winiarach w Poznaniu sprzęt dał możliwość

---

¹ *Dziennik Rozporządzeń Komisji Wojskowej nr 2, poz. 18 z dnia 1.11.1918 roku.*

² Centralne Archiwum Wojskowe (dalej CAW), I.301.5.1.

³ T. Matuszak, *Szefostwo Lotnictwa Naczelnego Dowództwa Wojska Polskiego w latach 1919 – 1920, Przegląd Wojsk Lotniczych i Obrony Powietrznej*, 1997, nr 3, s. 64.

tworzenia wojsk aeronautycznych. W podległym Naczelnej Radzie Ludowej Urzędzie Wojskowym podjęto decyzje o utworzeniu w Departamencie Żeglugi Powietrznej sekcji balonów. Rozkaz Dowództwa Głównego wojsk wielkopolskich z dnia 28 maja 1919 roku nakazywał wobec powyższego sformowanie wojsk aeronautycznych, na czele których stanął ppłk pil. bal. Aleksander Wańkowicz⁴. Prace organizacyjne zostały rozpoczęte już ostatniego dnia kwietnia 1919 roku kiedy to na polecenie Dowódcy Wojsk Lotniczych byłego zaboru pruskiego (b.z.p.) płk. Gustawa Macewicza ppłk pil. bal. A. Wańkowicz objął powierzone mu dowództwo wojsk aeronautycznych. Do współpracy przydzielono mu oficerów posiadających zdobyte w czasie służby w armiach zaborców odpowiednie kwalifikacje, którzy wkrótce przybyli do Poznania. Byli to: mjr pil. ster. Feliks Bołsunowski, por. pil. ster. Sławomir Władysław Bilek, por. inż. Marcei Chybczyński, por. obs. bal. Hilary Grabowski, por. Ryszard Łaciński i por. Witold Markiewicz.

1 połową kompanię aeronautyczną sformowano 5 maja 1919 roku. Dowództwo nad nią objął por. pil. ster. Sławomir Władysław Bilek. Kolejne dwie połowe kompanie aeronautyczne sformowane zostały latem 1919 roku. Ze wszystkich sformowanych kompanii utworzono 15 lipca 1919 roku pod dowództwem kpt. obs. bal. Jana Tadeusza Wolszlegiera I Grupę Aeronautyczną. Zorganizowano także Ruchomy Park Aeronautyczny celem zabezpieczenia zaplecza technicznego dla kompanii aeronautycznych⁵. 31 kwietnia 1919 roku utworzono w Poznaniu Oficerską Szkołę Aeronautyczną. Komendantem Szkoły mianowano mjr pil. ster. Feliksa Bołsunowskiego. Szkoła miała na celu szkolenie kadr dla tworzonych wojsk balonowych. Rzeczywistą działalność rozpoczęła 21 maja 1919 roku. Już 28 września 1919 roku pierwszy kurs ukończyło 25 aspirantów oficerskich mianowanych tego dnia podporucznikami aeronautyki⁶.

Pierwszy wzlot wojskowego balonu obserwacyjnego miał miejsce 23 lipca 1919 roku. Dzięki prowadzonym zakupom sprzętu wojskowego we Francji oraz szkoleniu personelu rozbudowywano wojska aeronautyczne. W krótkim czasie zorganizowano trzy Grupy Aeronautyczne. W wyniku scalenia oddziałów z terenów Wielkopolski, przybyłej do kraju Armii gen. Hallera oraz oddziałów tzw. Armii Krajowej, połączono w jedną całość wszystkie jednostki lotnicze. W ten sposób zakończono pierwszy etap organizacji Wojsk Lotniczych.

---

⁴ T. Jeziorowski, *Broń wojsk wielkopolskich*, [w:] *Barwa i broń Sił Zbrojnych Wielkopolski w latach 1918-1920*, pod red. B. Polaka, Koszalin 1988, s. 138.

⁵ *Ku czci poległych lotników. Księga pamiątkowa*. Praca zbiorowa pod red. M. Romeyki, Warszawa 1933, s. 225 – 226.

⁶ A. Przedpełski, *Lotnictwo Wojska Polskiego 1918-1996*, Warszawa 1997, s. 23.

W wojnie polsko - sowieckiej 1920 roku obok eskadr lotniczych zostały użyte na froncie także nowo sformowane jednostki wojsk balonowych. Wszystkie trzy Grupy Aeronautyczne zostały skierowane na front w następującej kolejności:

- III Grupa Aeronautyczna pod dowództwem por. obs. bal. Konstantego Kamińskiego odjechała do Torunia 25 stycznia 1920 roku;

- I Grupa Aeronautyczna pod dowództwem kpt. obs. bal. Jana Tadeusza Wolszlegiera udała się 23 lutego 1920 roku na Front Litewsko-Białoruski;

- II Grupa Aeronautyczna dowodzona przez por. pil. ster. Sławomira Władysława Bilka udała się w rejon Polesia również na Front Litewsko-Białoruski 26 lutego 1920 roku.

W Poznaniu pozostał Baon Uzupełnień Aeronautycznych dowodzony przez kpt. obs. bal. Hilarego Grabowskiego. 20 lutego 1920 roku przemianowany został na Baon Zapasowy. Wspomniane powyżej trzy Grupy Aeronautyczne przemianowano w 1920 roku po przybyciu na front na bataliony aeronautyczne. Grupa, a później batalion składał się z dwóch kompanii balonów obserwacyjnych o stanie: 6 oficerów oraz 187 podoficerów i szeregowych każda. Miał według etatu na stanie 2 powłoki balonowe, 2 dźwigarki, połowę wytwórnię wodoru, 22 samochody w tym jeden wyposażony w radiostację, kuchnię połową oraz 6 przeciwlotniczych ciężkich karabinów maszynowych⁷.

Początkowo zimą i wiosną 1920 roku sytuacja na froncie sprzyjała użyciu balonów obserwacyjnych do współpracy z artylerią i utrzymania stałego dozoru wojsk nieprzyjaciela. Z chwilą rozpoczęcia ofensywy Armii Czerwonej podstawowa działalność batalionów aeronautycznych stała się niemożliwa ze względu na ruchomość frontu i dużą ruchliwość wojsk nieprzyjaciela. Również znaczne rozproszenie artylerii oraz utrudnione przesuwanie ciężkich balonów poszczególnych kompanii aeronautycznych uniemożliwiły ich wykorzystanie⁸.

Działalność I batalionu aeronautycznego możliwa stała się dopiero po zakończeniu pierwszego kursu Oficerskiej Szkoły Aeronautycznej i otrzymaniu zakupionego w końcu 1919 roku we Francji materiału balonowego. Batalion został wysłany na Front Litewsko-Białoruski. 23 lutego 1920 roku został oddany do dyspozycji 14 Dywizji Piechoty, wchodzącej w skład 4 Armii gen. Stanisława Szeptyckiego. Na miejsce postoju batalionu wyznaczony został fort gen. Dowbora w Bobrujsku. 24 marca 1920 roku wykonano pierwszy wzlot bojowy balonu obserwacyjnego. Ze względu na zbyt dużą odległość od polskich stanowisk piechoty, batalion został przeniesiony i ustawiony w odległości 3 km, w folwarku Bowin na przyczółku mostowym Bobrujsk. Działalność batalionu w tym okresie polegała na współpracy

⁷ T. Matuszak, *Polskie wojska balonowe w latach 1918-1939*, „Biuletyn Wojskowej Służby Archiwalnej” 1999, nr 22, s. 55-56.

⁸ J. Pawlak, *Pamięci lotników polskich 1918-1945*, Warszawa 1998, s. 67.

z artylerią czyli ciągłej obserwacji i wstrzeliwaniu artyleryjskiemu na baterie, pociągi pancerne i piechotę przeciwnika. W czasie tych działań szczególnie wykazali się obserwatorzy: ppor. Kazimierz Wincenty Kraczkiewicz, ppor. Antoni Janusz i sierż. Kazimierz Mensch. Na początku lipca 1920 roku I batalion aeronautyczny otrzymał rozkaz odwrotu i zadanie ochrony mostów drogowych na osi odwrotu 14 Dywizji Piechoty Bobrujsk - Kosów. W Kosowie batalionu otrzymał dalsze rozkazy nakazujące wycofanie się do Brześcia nad Bugiem, a następnie do Siedlec i Wiśniewa. Tam batalion po reorganizacji wszedł w skład formowanego 1 pułku aeronautycznego⁹.

II batalion aeronautyczny wyruszył na Front Litewsko-Białoruski 26 lutego 1920 roku i został skierowany do 2 Dywizji Piechoty Legionów działającej w składzie 4 Armii. Stamtąd przydzielono go do 2 Brygady Piechoty Legionów z podporządkowaniem grupie artylerii dowodzonej przez płk. Podonowskiego. Na miejsce postoju batalionu wyznaczono przyczółek mostowy Borysów i tam też 24 marca 1920 roku miał miejsce pierwszy bojowy wzlot balonu II batalionu. Początkowo prowadzona akcja bojowa nie przynosiła większych efektów ze względu na wstrzymanie działań bojowych na froncie w związku z akcją wymiany jeńców. Następnie w połowie kwietnia II batalion aeronautyczny skierowany został na odcinek Kalenkowicze-Mozyrz, gdzie działał w ramach 9 Dywizji Piechoty do której dyspozycji został oddany. Batalion pracował na korzyść 9 pułku artylerii ciężkiej oraz artylerii 32 Brygady Piechoty. Dzięki meldunkom z obserwacji prowadzonych przez II batalion aeronautyczny 9 pułk artylerii ciężkiej zniszczył ogniem swoich dział kilka baterii artylerii sowieckiej we wsi Wasilewicze, a także tory kolejowe pomiędzy Nachowem i Wasilewiczami. W czasie ofensywy na Rzeczycę nad Dnieprem batalion został przesunięty do wsi Rabusy. Tam przyczynił się do zniszczenia torów kolejowych i stacji kolejowej Jakimówka, a także dzięki kierowaniu ogniem artylerii zniszczono sowiecki pociąg pancerny.

Balony obserwacyjne II batalionu wielokrotnie były ostrzeliwane przez artylerię sowiecką, a także atakowane przez samoloty. Podczas jednego z takich ataków 13 czerwca 1920 roku ppor. Marian Jarosław Trawiński i ppor. Lukasiński ogniem karabinu maszynowego zestrzelili samolot sowiecki.

W czasie nakazanego odwrotu 25 czerwca 1920 roku batalion wydzielił ze swojego etatowego składu tzw. oddział aeronautyczny liczący trzech oficerów i stu szeregowych. Oddział ten wysunięty został na pozycję w rejonie wsi Glinnaja Słoboda, gdzie złuzował kompanię szturmową 64 pułku piechoty. Żołnierze tego wydzielonego oddziału pod dowództwem ppor. Mariana Jarosława Trawińskiego,

⁹ *Ku czci...*, s. 230-231. W innych pozycjach literatury spotkać można informację, że pod Warszawą po wycofaniu I batalionu aeronautycznego uległ on rozwiązaniu, a jego żołnierze weszli w skład wojsk gen. Franciszka Latinika. Por. A. Przedpełski, *op.cit.*, s. 36.

a później por. Jana Zakrzewskiego walcząc jako oddział piechoty wykonali powierzone im zadanie. Pozostała część batalionu w składzie niepełnej kompanii pod dowództwem ppor. Stefana Linsenbartha odpierała w tym samym czasie atak przeciwnika na stanowisko balonu. 30 czerwca 1920 roku wydzielony oddział wrócił do składu II batalionu, który należąc do wojsk Grupy Poleskiej wykonywał nakazany manewr odwrotu. W końcu lipca 1920 roku II batalion aeronautyczny wcielony został do 1 pułku aeronautycznego¹⁰.

III batalion aeronautyczny pod dowództwem por. obs. bal. Konstantego Kamieńskiego 25 stycznia 1920 roku został włączony w skład Dywizji Pomorskiej płk. Skrzyńskiego. Batalion otrzymał za zadanie natychmiastowe przejęcie pozostawionych przez Niemców w Toruniu urządzeń balonowych. W czasie ofensywy kijowskiej III batalion aeronautyczny przydzielono do Grupy Operacyjnej płk. Józefa Rybaka¹¹. Następnie podporządkowany został grupie ciężkiej artylerii płk. Aleksandrowicza. Wraz z 3 Armią III batalion dotarł do Kijowa, skąd została wysunięta jedna kompania z balonem obserwacyjnym do stacji Browary. Do momentu odwrotu 3 Armii spod Kijowa balony III batalionu wykonały niewielką ilość wzlotów ze względu na niekorzystną sytuację terenową. W czasie odwrotu, kompania ppor. Zdzisława Szczepańskiego wycofywała się w Kijowie przez most kolejowy z napełnionym balonem. Pomimo silnego ostrzału artyleryjskiego żołnierzom udało się wyprowadzić balon na brzeg Dniepru, gdzie stwierdzono uszkodzenie powłoki. Wobec zaistniałej sytuacji powłokę balonu opróżniono i ewakuowano w bezpieczne miejsce.

Wraz ze sztabem grupy artylerii płk. Aleksandrowicza maszerowała kompania z dowódcą batalionu por. obs. bal. Konstantym Kamieńskim. Miała ona za zadanie ochronę dowództwa grupy. Druga z kompanii wycofywała się wraz z taborem samochodowym. W Korosteniu nastąpiło zjednoczenie kompanii i III batalion aeronautyczny został wycofany do Poznania. Po reorganizacji został włączony w skład formowanego 1 pułku aeronautycznego¹².

Wobec postępującej ofensywy i ciągłego odwrotu oddziałów polskich praca poszczególnych batalionów aeronautycznych była niemożliwa. Pułkownik Aleksander Wańkowicz widząc, że bataliony te nie mogą wykonywać swych zadań do jakich zostały powołane, wysunął propozycję skierowaną do Ministerstwa Spraw Wojskowych dotyczącą utworzenia pułku aeronautycznego. Miał on być użyty na froncie jako pułk piechoty i składać się z trzech istniejących do tej pory batalionów aeronautycznych oraz czwartego sformowanego naprędce w Poznaniu. Ministerstwo Spraw Wojskowych wyraziło pozytywną opinię wobec propozycji wysuniętej

¹⁰ *Ku czci...*, s. 231-232.

¹¹ A. Przedpełski, *op.cit.*, s. 35.

¹² *Ku czci...*, s. 232-233.

przez płk. pil. bal. A. Wańkowicza. Rozkazem MSWojsk. Sztab - Oddział I L.11000/Mob. z dnia 14 lipca 1920 roku zakończono organizację 1 pułku aeronautycznego. Bataliony aeronautyczne połączone zostały czasowo w 1 pułk aeronautyczny, który w razie potrzeby mógł być użyty na froncie jako pułk piechoty¹³.

1 pułk aeronautyczny składał się z 4 batalionów po 2 kompanie każdy i po 1 Ruchomym Parku Aeronautycznym. Ogółem liczył 8 kompanii, 4 polowe wytwornie wodoru, tabor samochodowy i konny oraz inne mienie techniczne. Stan liczebny pułku miał wynosić od 40 do 50 oficerów oraz ok. 1800 szeregowych.

Z Sekcji 3 Aeronautyki Departamentu III Żegluga Powietrznej Ministerstwa Spraw Wojskowych (poza 1 oficerem i 1 urzędnikiem wojskowym) cały personel, tak jak i personel Sekcji 3 Aeronautyki Szefostwa Lotnictwa Naczelnego Dowództwa WP został wcielony do pułku.

1 pułk aeronautyczny podlegał w całości Dowództwu Frontu Północno - Wschodniego celem ześrodkowania wszystkich spraw operacyjnych i technicznych. Dowództwo pułku podlegało dowódcy frontu, który stawał się przez to Szefem Aeronautyki Frontu i bezpośrednim doradcą Szefa Sztabu Frontu w sprawach dotyczących aeronautyki. Raporty operacyjne pułku przesyłane były do Szefostwa Lotnictwa Naczelnego Dowództwa WP za pośrednictwem Sztabu Frontu.

W sprawie uzupełnień komunikowano się poprzez Sztab Frontu i Szefostwo Lotnictwa NDWP z Sekcją 3 Aeronautyki Departamentu III MSWojsk. Z jej polecenia sprawami uzupełnień stanów oficerów zajmowała się Oficerska Szkoła Aeronautyczna, sprawami uzupełnień aeronautów - specjalistów batalion zapasowy. Sprawy zaopatrzenia kierowane były do Centralnych Zakładów Aeronautycznych.

Jako formacja piechoty pułk aeronautyczny miał być użyty na wypadek braku możliwości pracy ze względu na manewrowy charakter walki. Sprzęt i personel Ruchomych Parków Aeronautycznych został ześrodkowany na tyłach frontu i nadal podlegał wspólnemu dowództwu.

Pozostawiono strukturę batalionów w ramach zatwierdzonych etatów aby po rozformowaniu pułku mogły one wrócić do właściwej służby.

W skład 1 pułku aeronautycznego weszły:

- I batalion aeronautyczny pod dowództwem kpt. obs. bal. Jana Tadeusza Wolszlegiera;

- II batalion aeronautyczny pod dowództwem por. pil. ster. Sławomira Władysława Bilka;

- III batalion aeronautyczny pod dowództwem kpt. obs. bal. Hilarego Grabowskiego;

- IV batalion aeronautyczny pod dowództwem por. Ryszarda Łacińskiego.

¹³ CAW, I.300.11.21 - Oddział V Sztabu MSWojsk., numer sprawy 2089.

Formowanie 1 pułku aeronautycznego nie przebiegało tak planowano jak zakładano, a to ze względu na przebywanie batalionów w kraju i na froncie. Kapitan inż. Marcei Chybczyński zastępca Szefa Sekcji 3 Dep. III Żeglugi Powietrznej MSWojsk. w piśmie z dnia 21 lipca 1920 roku Liczba 292/20 Ż.P.3T kierowanym do Oddziału I Sztabu Generalnego przedstawił stan formowania pułku. Na dzień 21 lipca 1920 roku bataliony aeronautyczne III i IV otrzymały rozkaz wyjazdu z dniem 22 lipca z Poznania i udanie się do Warszawy. II batalion aeronautyczny, który znajdował się w Brześciu Litewskim miał niepełne stany etatowe z powodu epidemii czerwonki. Chorowało około 60% szeregowych. Natomiast I batalion aeronautyczny miał się znajdować przy 14 Dywizji Piechoty. Ponieważ batalion był gdzieś na drogach odwrotu, nie było z nim żadnej łączności od dwóch tygodni. Jedynie dowództwo pułku było już sformowane tak jak zakładał to wyżej wspomniany rozkaz MSWojsk.

19 lipca 1920 roku dowódca pułku płk pil. bal. Aleksander Wańkiewicz wyjechał do Sztabu Frontu gen. Szeptyckiego celem otrzymania rozkazów dotyczących dalszych losów pułku. III i IV batalionowi aeronautycznemu nakazano po przybyciu do Warszawy zameldować się w Oddziale I Sztabu MSWojsk. celem odebrania rozkazów¹⁴.

Rozkazem L.1505/III Dowództwo Frontu Północno-Wschodniego, któremu podporządkowano 1 pułk aeronautyczny, zarządziło jego koncentrację w Siedlcach. Bataliony rozlokowane zostały około 10 km na południe od Siedlec we wsiach: Wiśniew, Kaczory i Gostchorz i tam ostatecznie 28 lipca 1920 roku połączono je w pułk. Przez kilka dni odbywały się ćwiczenia z zakresu musztry piechoty i szkoły walki ponieważ połowa pułku składała się z rekrutów, którzy przeszli zaledwie dwutygodniowy kurs wyszkolenia¹⁵. Stan pułku w chwili koncentracji wynosił 23 oficerów, około 1200 szeregowych, 240 koni i 10 karabinów maszynowych. Dzięki uzyskaniu 30 siodeł stworzono w ramach pułku oddział konnych wywiadowców. Z samochodów ciężarowych utworzono autokolumnę do obsługi tyłów frontu. Największym brakiem był brak bagnetów do około 1000 karabinów i sprzętu saperskiego co utrudniało działalność bojową pułku¹⁶.

31 lipca 1920 roku 1 pułk aeronautyczny otrzymał od dowództwa 4 Armii rozkaz wymarszu do Siedlec, dokąd dotarł 1 sierpnia rano skąd popołudniu prze-transportowano go koleją do Sokołowa Podlaskiego. Z Sokołowa Podlaskiego przewieziono go do Platerowa gdzie 2 sierpnia został wcielony do Grupy Operacyjnej pułkownika Gałęckiego. 2 sierpnia bataliony I, III i IV wyruszyły z Platerowa

¹⁴ CAW, I.301.7.92 - Oddział I Naczelnego Dowództwa WP, nr sprawy 9014/I.

¹⁵ *Sprawozdanie z działalności 1-go pułku aeronautycznego od czasu jego utworzenia do dnia 11 sierpnia 1920 r.*, CAW, I.301.7.107 - Oddział I Naczelnego Dowództwa WP.

¹⁶ *Ku czci...*, s. 233.

w kierunku Ostromęczyna z zadaniem obrony linii Bugu od Mierzwic do Miernika. Bataliony miały utrzymywać łączność na prawym skrzydle z 14 Dywizją Piechoty, a na lewym z 2 Brygadą Piechoty Legionów. II batalion pozostał w Platerowie jako rezerwa Grupy. Bataliony I, III i IV otrzymały jako wsparcie 8 baterię 15 pułku artylerii polowej. Wieczorem 2 sierpnia III batalion zajął i okopał się we wsi Hołowczyce. Wkrótce doszło do walki w czasie, której III batalion atakując wyparł nieprzyjaciela z rejonu Hołowczyc na odległość 5 km od Bugu. IV batalion przez cały czas tocząc walki dotarł do skrzyżowania dróg Terlików-Zabuże i próbował nawiązać łączność z 10 pułkiem ułanów. W ciągu całego dnia bataliony pomimo walki posuwały się cały czas naprzód i utrzymywały swoje pozycje. W nocy z 3/4 sierpnia dowódca pułku otrzymał meldunki, że z powodu wycofania się jednostek skrzydłowych (62 pp i 10 p.uł.) nacierającym batalionom 1 pułku aeronautycznego grozi okrążenie z powodu zbytznego wysunięcia ku przodowi. Ze względu na brak znaczniejszych rezerw dowództwo nakazało przerwać natarcie i cofnąć się na pozycje Sarnaki – Płosków - Terlików oraz nawiązać łączność obu skrzydeł. Dowództwo pułku przeniosło się z Płoskowa do Litewnik Starych.

2 sierpnia 1920 roku II batalion, który stanowił rezerwę pułku otrzymał rozkaz wypadu na prawy brzeg Bugu. Batalion dowodzony przez ppor. Bronisława Lubańskiego przewieziony został koleją do Rzewusek. Tam batalion po przekroczeniu polskich linii rozpoczął natarcie na Bindugi. W trakcie walki zginął dowódca batalionu, a po jego śmierci dowództwo przejął ppor. Jan Rybka. W trakcie prowadzonego natarcia batalion napotkał 1 kompanię 62 pp, która do natarcia się nie włączyła. Batalion nacierając zaatakował kolumnę piechoty sowieckiej liczącą kilkuset ludzi, przyparł ją do Bugu i zajął Bindugi. Kilkunastu żołnierzy sowieckich dostało się do niewoli, część utonęła w trakcie ucieczki, a batalion zdobył działą, karabin maszynowy i amunicję. Po zakończeniu akcji powrócił do Platerowa.

Nad ranem 3 sierpnia pułk otrzymał rozkaz ponownego natarcia w kierunku Bugu. Pomimo napływających meldunków o cofaniu się 14 DP, korzystając z obecności II batalionu w Platerowie pułk przygotował się do natarcia. Aby zmniejszyć ryzyko okrążenia zmuszony został do zagięcia prawego skrzydła w stronę Litewnik Starych, które atakowane było z północy i wschodu przez wojska sowieckie. I batalion odparł natarcie, a II batalion kontratakując oczyścił Ogrodniki i Rybniki. Jednocześnie stwierdzono zupełny brak łączności pomiędzy batalionami. IV batalion pod naporem nieprzyjaciela wycofał się z Litewnik Nowych do Ostromęczyna, dokąd przybyła reszta pułku nie dysponująca już żadnymi odwodami. Tam też pułk otrzymał rozkaz wymarszu na nowe stanowiska wzdłuż rzeki Kałuży i Trocznej, na północ od Patkowa, Dzieńcioły i Czuchleb. Po nocnym marszu osiągnięto nakazane pozycje, a dowództwo pułku rozlokowało się w Nowosielcu. 4 sierpnia w południe pułk otrzymał rozkaz marszu na Sarnaki. Realizując rozkaz

ten pułk udał się do Ostromęczyna i Purzec i stąd 5 sierpnia kilkoma kolumnami wyruszył do Sarnak. Bataliony II, III i IV zajęły Sarnaki i podeszły do Chlebczyna. Celem działania tych batalionów było zajęcie Lipna. I batalion wyruszył przez Platerowo i zajął Kisielew. Pod Lipnem stoczył walkę z przeważającymi siłami nieprzyjaciela. Również na zachód i północ od Sarnak rozgorzały ciężkie walki. Ataki nieprzyjaciela na linii Platerowo-Chlebczyn odparte zostały przez bataliony 1 pułku aeronautycznego¹⁷. W związku z narastającym naporem wojsk sowieckich wieczorem pułk wycofał się pod ostrzałem drogą przez Chybów do Ostromęczyna.

6 sierpnia 1 pułk aeronautyczny został przeniesiony do Grupy gen. Konańskich i otrzymał zadanie zdobycia Sarnak. W trakcie natarcia 1 pułk aeronautyczny miał osłaniać lewe skrzydło 58 pp i zdobyć odcinek wzdłuż toru Platerowo - Chlebczyn. Dowództwo pułku wkroczyło do Sarnak, a bataliony zajęły pozycje wzdłuż toru kolejowego do Platerowa. Część II i IV batalionu stanowiły rezerwę pułku.

7 sierpnia 1920 roku wykonano szereg wypadów w kierunku Rzewusek i Lipna. W nocy w związku z przesunięciem linii frontu pułk wycofał się na linię Chotycze - Zienie, a stamtąd do Wiśniewa, gdzie pozostawał w odwodzie 14 DP. 8 sierpnia pułk po przemarszu przez Łosice do Chotycz zajął wskazany odcinek Chotycze - Ławy - Zienie, a dowództwo pułku zatrzymało się w Jeziorkach. Następnie w wyniku ciągłego zagrożenia ze strony nieprzyjaciela, w czasie marszu pod Zbuczynem pułk przydzielono do Grupy płk. Kaliszka. W ramach tej Grupy 9 sierpnia pułk otrzymał zadanie obrony odcinka Zbuczyna - Olędy do godz. 20.00. Dowództwo 1 pułku aeronautycznego zatrzymało się początkowo w Zbuczynie, a potem w Gołaczach, gdzie odebrano pułkowi jedyną baterię artylerii, która wspierała pułk w czasie walk. 8 bateria 15 pułku artylerii polowej otrzymała rozkaz wymarszu przez Mińsk Mazowiecki na Stanisławów. 10 sierpnia 1920 roku w godzinach popołudniowych wojska sowieckie rozpoczęły natarcie dużymi siłami wspartymi artylerią. Pułk nie mogąc nawiązać łączności z jednostkami skrzydłowymi 10 pułkiem ułanów i 15 pułkiem piechoty, pozbawiony wsparcia artylerii zaczął się wycofywać. Dowództwo nakazało bezwzględnie do godz. 20.00 11 sierpnia utrzymać linię od wsi Wyrki - Kosiorki - Wiśniew, która miała osłonić Siedlce. 1 pułk aeronautyczny po zajęciu wyznaczonej linii otrzymał wsparcie karabinów maszynowych z 37 pp. Nie mając właściwie łączności ze skrzydłami pułk utrzymał nakazane pozycje. O godzinie 20.00 nadszedł rozkaz przyspieszenia odwrotu o 24 godziny, tj. rozpoczęcia go 10 sierpnia 1920 roku. Pułk wycofywał się przez Kosiorki - Wiśniew w czasie silnej ulewy nieustannie ścigany przez nieprzyjaciela. W nocy z 10 na 11 sierpnia dotarł do Domanic gdzie zarządzono odpoczynek. O świcie 11 sierpnia nakazano marsz do Stoczka Łukowskiego przez Czachy - Olszyce - Toczy-

¹⁷ *Ku czci...*, s. 233-234.

ska - Zgórnicę, skąd pułk skierowany został przez Garwolin do przeprawy pod Górą Kalwarią. Ponieważ brak było na Wiśle mostu pontonowego, pułk udał się do Warszawy dokąd dotarł 14 sierpnia 1920 roku i został rozlokowany na Grochowie¹⁸.

W raporcie skierowanym przez dowództwo 1 pułku aeronautycznego L.180 z dnia 12 sierpnia 1920 roku do Dowództwa Frontu Północno-Wschodniego płk pil. bal. Aleksander Wańkowicz sugerował w związku z ustabilizowaniem linii frontu na linii Wisły i Wieprza, powrót oddziałów 1 pułku aeronautycznego do zadań pierwotnie wykonywanych¹⁹. 1 pułk aeronautyczny był w stanie w ciągu tygodnia powrócić do swej służby, ponieważ tyle czasu potrzebowano na sprowadzenie sprzętu z Poznania i Jabłonn.

Dowództwo 4 Armii w składzie której walczył 1 pułk aeronautyczny przesłało raport płk. pil. bal. A. Wańkowicza pismem z dnia 5 września 1920 roku L.15808/III do Oddziału I Naczelnego Dowództwa WP, popierając prośbę o rozwiązanie tego pułku jako jednostki taktyczno - bojowej. 1 pułk aeronautyczny pełnił służbę piechoty na froncie północnym w okresie od 24 lipca 1920 roku do 15 sierpnia 1920 roku.

Po rozwiązaniu 1 pułku aeronautycznego I batalion aeronautyczny pozostał pod Warszawą w składzie wojsk gen. Franciszka Ksawerego Latinika. Z Jabłonn, gdzie zastał go ~~rozejm~~ w końcu 1920 roku został przeniesiony do Poznania. II batalion aeronautyczny po rozwiązaniu pułku powrócił do właściwej pracy w składzie wojsk 2 Armii. ~~Po~~ rozejmie w październiku 1920 roku skierowano go do Jabłonn. III batalion aeronautyczny po odwrocie wojsk sowieckich spod Warszawy działał w składzie wojsk 5 Armii, a po rozejmie skierowano go do Torunia. IV batalion aeronautyczny odszedł do 4 Armii w Brześciu nad Bugiem.

Za czyny bojowe żołnierze 1 pułku aeronautycznego otrzymali 3 ordery Virtuti Militari i 66 Krzyży Walecznych. W czasie walk poległo 19 oficerów i żołnierzy.

Stwierdzić należy, że doraźnie sformowany pułk aeronautyczny nie posiadając należytego uzbrojenia i stałego wsparcia artylerii wykonał wszystkie postawione przed nim zadania. Żołnierze wykazali się zapałem bojowym i wolą zwycięstwa. Działając w obronie lub opóźniając działania nieprzyjaciela pułk poruszał się pieszko od czego przyłgnęła do niego nazwa "pułku aeropiechurów".

W związku z rozwiązaniem 1 pułku aeronautycznego zmieniła się struktura władz nadrzędnych wobec jednostek aeronautycznych. Na mocy rozkazu L.11000/Mob. Oddziału I Sztabu Ministerstwa Spraw Wojskowych z dnia 14 lipca 1920 roku dowództwo pułku stanowiło jednocześnie Szefostwo Aeronautyki Fron-

¹⁸ *Ku czci...*, s. 235-236.

¹⁹ CAW, I.301.7.107. - Oddział I Naczelnego Dowództwa WP.

tu²⁰. Na mocy rozkazu Naczelnego Dowództwa WP (Sztab Generalny) Oddział III Nr 9087-III z dnia 23 sierpnia 1920 roku "Instrukcja organizacyjna", rozformowano Front Północno w ramach którego działał 1 pułk aeronautyczny i utworzono oddzielne Armie podlegające Naczelnemu Dowództwu WP²¹. Rozkaz ten stanowił również, że Szefostwo Aeronautyki Frontu Północnego zostanie przemianowane na Szefostwo Aeronautyki przy Naczelnym Dowództwie analogicznie do Szefostwa Lotnictwa Naczelnego Dowództwa WP.

W związku z powyższym z dniem 5 sierpnia 1920 roku celem zapewnienia jednolitości kierownictwa i zaopatrzenia wszystkich jednostek aeronautycznych utworzono Rozkazem Oficerskim NDWP nr 27 przy Naczelnym Dowództwie stanowisko Szefa Aeronautyki Polowej²². Szefem Aeronautyki Polowej został Szef Sekcji III Aeronautycznej Departamentu III Żeglugi Powietrznej MSWojsk. płk pil. bal. Aleksander Wańkowicz. Szef Aeronautyki Polowej był pomocnikiem Szefa Dep. III w sprawach, które dotyczyły jednostek aeronautycznych. Szef Aeronautyki Polowej otrzymywał rozkazy w zakresie taktycznym i dyslokacji jednostek frontowych od Szefa Sztabu Generalnego WP przez 1 Zastępcę Szefa Sztabu. Rozkazy dotyczące spraw personalnych i technicznych otrzymywał od Szefa Departamentu III Żegl. Pow. MSWojsk.

Formacje aeronautyczne, które przydzielone były do wyższych jednostek frontowych, podlegały operacyjnie i dyscyplinarnie dowódcom tych jednostek, a w innych sprawach Szefowi Dep. III poprzez Szefa Aeronautyki Polowej.

Szef Aeronautyki Polowej pod względem wykorzystania i rozmieszczenia jednostek aeronautycznych na froncie podlegał Szefowi Sztabu Generalnego, natomiast pod względem uzupełnienia w personel i materiały techniczne jednostek był pomocnikiem Szefa Dep. III, któremu podlegał bezpośrednio.

Szef Aeronautyki Polowej jako dowódca wszystkich jednostek aeronautycznych w kraju i na froncie współpracował bezpośrednio z dowódcami jednostek zakładów i służb aeronautycznych. Wydawał im rozkazy dotyczące miejsc postoju, zmian i przynależności jednostek. Szefowi Dep. III składał meldunki o stanie i działalności służb i zakładów aeronautycznych. Wszystkie zmiany personelu jakie Szef Aeronautyki Polowej zamierzał wprowadzić w jednostkach aeronautycznych w kraju zatwierdzał Szef Departamentu III, natomiast zmiany w jednostkach przebywających na froncie zatwierdzał Szef Sztabu Generalnego. Zmiany personalne dokonywane przez Szefa Aeronautyki Polowej meldowane były każdorazowo Szefowi Dep. III względnie Szefowi Sztabu Generalnego (Oddział V NDWP).

²⁰ CAW, I.300.11.21 - Oddział V Sztabu MSWojsk.

²¹ CAW, I.301.1.106 - Oddział I Naczelnego Dowództwa WP. Odpis pisma MSWojsk. Dep. III Żegl. Pow. L.dz.2170/20 z dnia 24 sierpnia 1920 r. do Oddziału Sztabu MSWojsk.

²² CAW, I.301.5.1 - Rozkaz oficerski NDWP Nr 27 z dnia 14 października 1920 roku.

W związku z tym rozkazem przesunięto Szefa Aeronautyki Frontu Północnego do Naczelnego Dowództwa WP z przemianowaniem na Szefa Aeronautyki Polowej.

Z chwilą zawarcia rozejmu w październiku 1920 roku rozpoczęto proces demobilizacji i przechodzenia jednostek Wojska Polskiego na stopę pokojową co zapoczątkowało okres zmian struktur organizacyjnych i zadań stawianych wojskom balonowym.